

NOMINASJON TIL NORGES DOKUMENTARV

DEL A: GRUNNLEGGENDE INFORMASJON

3.1: SAMMENDRAG MED BESKRIVELSE AV DOKUMENTENE

3.1.1: Beskrivelse av dokumentenes art, unikhed og betydning.

Arkivmateriale fra Kristiania- og Aker fattigvesen fra perioden 1832-1930 er et omfattende materiale av stor nasjonal verdi som belyser de fattiges livsvilkår og synet på fattigdom i en hundreårsperiode da det norske samfunnet gjennomgikk store endringer. Forhørene gir et unikt bilde av levekårene til en stor gruppe mennesker som bodde i Kristiania/Oslo og Aker i perioden 1832-1930.

Arkivene etter fattigvesenet i Kristiania og Aker, som til sammen utgjør dagens Oslo, består av nærmere 200 000 personforhør i Hjemstavns- og klientprotokoller, manntall over fattighjelpsmottakere og personer på legd, samt protokoller over 20 000 umyndige, pleietrengende og sinnssyke som ble satt bort til privat omsorg, betalt av det offentlige. Materialet inneholder dessuten protokoller over pleiebarn, hvor det er egne bøker for barnehjemsbarn og "omstreiferbarn". Innstukket i protokollene finnes det brev fra forpleiere og de utsatte selv.

De fattiges stemme blir sjelden hørt, verken i historiefortellingene eller i de offentlige dokumentene. Selv om disse kildene er fra fattigmyndigheten og derfor ikke er objektive vurderinger av de fattige, er forhørene blant de kildene hvor de fattige selv i størst utstrekning får komme til orde. Ingen andre kilder går så tett på livet til tusenvis av helt vanlige, vanligvis tause mennesker.

3.2: OPPLYSNINGER OM SØKER

3.2.1: Navn på søker

Oslo byarkiv

3.2.2: Søkers tilknytning til den nominerte dokumentarven (eier, forvalter, forsker osv.).

Oslo byarkiv er forvalter av arkivene

3.2.3: Ansvarlig(e) for nominasjonsprosessen. Navn på kontaktperson(er).

Anette Walmann, spesialkonsulent, fagansvarlig for arkivene etter Fattigvesenet.

3.2.4: Kontaktinformasjon (adresse, telefon, e-postadresse).

Kulturetaten, Byarkivet

Postboks 1453 Vika

0116 Oslo

tlf: 23460350/23460362

e-post: postmottak@kul.oslo.kommune.no/anette.walmann@kul.oslo.kommune.no

3.3: IDENTIFIKASJON OG BESKRIVELSE AV DOKUMENTENE

3.3.1: Fullstendig navn og identifikasjonsdetaljer (plassering) på dokumentene.

Arkiv-id: A-20045: Fattigvesenet i Kristiania. Oslo byarkiv

Arkiv-id: A-20048: Fattigvesenet i Aker. Oslo byarkiv

3.3.2: Beskrivelse av dokumentene.

A-20045: Fattigvesenet i Kristiania

Fattigvesenets hjemstavnforhør skulle danne grunnlag for avgjørelse om fattigstøtte. Materialet består av 234 protokoller, samt noen bokser og pakker med enkeltdokumenter. Protokollene inneholder omfattende personforhør av 150 000 - 200 000 personer i perioden 1878-1930. Enkelte bolker går også tilbake til 1843. Det finnes register for årene mellom 1881 og 1916 (unntatt 1902). Registeret er mikrofilmet.

Fattigvesenets protokoller over utsatte består av 52 protokoller som inneholder oversikter over bortimot 20 000 umyndige, pleietrengende og sinnssyke som ble satt ut til privat omsorg, betalt av det offentlige. Protokollene inneholder informasjon om foreldre og søsken, samt opplysninger om hvem personene ble satt bort til. Det finnes ikke noe register til dette materialet.

I tillegg finnes forhandlingsprotokoller fra Fattigkommissjonen, møtebøker, postjournaler og en omfattende rekke på ca 60 sykejournaler fra perioden 1844 til 1930. Materialet er ordnet, men kun delvis registrert i Asta.

A-20048: Fattigvesenet i Aker

61 protokoller samt ca 3 hyllemeter med pakker med saker som utdyper klientjournalene. Dette er personforhør av ca 30 000 personer i perioden 1872-1930. Enkelte av sakene går tilbake til 1832. Dette materialet er særlig rikt på informasjon, i og med at saksdokumentene i stor grad er bevart. Materialet er foreløpig kun grovordnet og er ikke registrert i Asta.

• Opprinnelse:

Store deler av arkivet etter Fattigvesenet fra Kristiania var bortstuet og glemt i kjelleren i kommunens gamle administrasjonsgård Akersgata 55, hvor Fattigvesenet tidligere hadde sine kontorer. Kun kopibøker og hjemstavnforhør var, sammen med det meste av sakene fra Aker fattigvesen, blitt avlevert til det daværende kommunearkivet. Resten av materialet var på vei til å bli tilintetgjort da bygningen skulle rives på slutten av 1980-tallet, men ble i siste liten reddet da en årvåken vaktmester kontaktet daværende kommunearkivar. Dette reddet arkivet fra å havne på søppeldynga. Arkivet har blitt tatt hånd om av Byarkivet, grovordnet og er i dag tilgjengelig for publikum på lesesalen, dvs. de delene av materialet som ikke er klausulert i henhold til gjeldende lovverk om innsyn.

• Vurdering av materialets fysiske tilstand/konserveringstilstand og oppbevaringsforhold.

Materialet er delvis i skjør forfatning, hovedsakelig på grunn av dårlig oppbevaring før det ble avlevert til Byarkivet. Noen protokoller er vannskadet og soppskadet og står i fare for å bli ødelagt ved mye bruk. Dette er en av grunnene til at Byarkivet har tatt initiativ til et

digitaliseringsprosjekt som tar sikte på å digitalisere materialet og gjøre det tilgjengelig på internett.

• **Visuell dokumentasjon hvis mulig, for eksempel foto eller annen filmatisk presentasjon av dokumentene.**

- På Digitalt fortalt finnes det en digital fortelling som tar utgangspunkt i et hjemstavnshør. Fortellingen presenterer også arkivet etter Kristiania fattigvesen. Den digitale fortellingen har tittelen: *Marthe fra Glava – B.t. – Byen tilhørende*: http://www.digitaltfortalt.no/show_single.aspx?art_id=117002&fylke_nr=300

• **Bibliografi: Publisert materiale der dokumentene er beskrevet.**

- Kjeldstadli, Knut (red.): *Norsk innvandringshistorie, bind 2. I nasjonalstatens tid 1814-1940.*
- Tobias. *Tidsskrift for oslohistorie*. nr 2/2009
- DISputten nr 2/2011
- *I samarbeid med Universitetet i Oslo bruker en rekke historiestudenter kildemateriale fra Fattigvesenet som tidligere ikke er brukt i forskningssammenheng. To oppgaver skal i høst publiseres på Byarkivets nettsider sammen med det benyttede kildematerialet. Den ene oppgaven er om hvordan fattigvesenet i Aker sendte folk til Amerika for å få dem ut av fattigkassa, den andre er om hvem som skulle betale understøttelsen av de bortsatte barna av reisende slekt.*

• **Referanser:**

Leif Thingsrud, Riksarkivet. Har benyttet arkivene, med vekt på hjemstavnshørene, i flere artikler og foredrag.

Hilde Sandvik, Førsteamanuensis Universitetet i Oslo, Institutt for arkeologi, konservering og historie (IAKH). Er veileder i historie for bachelor- og masterstudenter som benytter arkivene etter Fattigvesenet i Kristiania og Aker.

Knut Kjeldstadli, Professor Universitetet i Oslo, Institutt for arkeologi, konservering og historie (IAKH). Har benyttet arkivene etter Fattigvesenet i Kristiania og Aker blant annet i forbindelse med arbeidet med bokverket "Norsk innvandringshistorie".

3.4: BEGRUNNELSE FOR INNSKRIVELSE AV DOKUMENTENE I NORGES DOKUMENTARV

3.4.1: Autentisitet.

Dokumentene er originale dokumenter fra arkivet etter Fattigvesenet i Kristiania og Aker.

3.4.2: Dokumentenes betydning for Norge.

Kildematerialet er unikt i norsk sammenheng og har stor nasjonal verdi. Arkivet er en viktig kilde til sosiale forhold i en historisk brytningstid. Arkivmaterialet belyser en rekke sentrale samfunnsproblemer med stor sosialhistorisk og kulturhistorisk nytteverdi.

Store grupper av arbeidere, dagarbeidere, husmenn og tjenestefolk var sårbare for økonomiske konjunkturer, sesongledighet, sykdom og alderdom. De sto i konstant fare for å komme under eksistensminimum og det er dem vi finner i fattigvesenets kildemateriale som fattighjelpsmottakere eller utsatte til forpleining. Kildene gir derfor innblikk i viktige politiske og sosiale forhold som industriarbeiderklassens kår, arbeidsløshet og emigrasjon.

Dokumentene viser migrasjonsmønstre med trinnvis innflytting til sentrale strøk, samt behandlingen av nasjonale minoriteter som de reisende(romanifolket) og behandlingen av store innvandringsgrupper i tiden som de arbeidssøkende svenskene. Kilden gir et rikt bilde av de ugifte mødrenes kår og samfunnets stemoderlige behandling av de "uekte" barna.

3.4.3: Tid, sted, mennesker, tema, form og kulturell, åndelig og religiøs verdi.

Kriterium 1 – tid:

Dokumentene strekker seg over en hundreårsperiode med store sosiale endringer. Det norske samfunnet gjennomgikk en transformasjon med industrialisering og framveksten av en moderne arbeiderklasse. Materialets omfang og utstrekning i tid gir en unik mulighet til å studere hvordan samfunnsendringene påvirket folks levekår. Det gir også mulighet til å studere hvordan synet på fattigdom utviklet seg over tid og hva som var formålet med fattigdomshåndteringen. I perioden gjaldt svært ulik lovgivning, fra den pietistiske Tukthusanordningen til fattiglovgivning som peker mot dagens velferdsordninger. Synet på de fattige i perioden er preget av både endring og kontinuitet, der et skille mellom verdige og uverdige fattige ble opprettholdt, men hvor det også ble gjort reformforsøk som skulle være sosialt forsonende.

Kriterium 2 – sted:

Da Kristiania ble hovedstad i 1814, opplevde byen en dramatisk befolkningsøkning. Svært mange av de fattige i byen var innflyttere. Etersom fattigunderstøttelse var knyttet til hjemstavn, er det i kildene lagt stor vekt på bosted og flyttemønstre. Kildene inneholder informasjon om personer fra store deler av landet og derfor også om levekårene i hele Norge. I tillegg gir arkivene et enestående bilde av dragkampen mellom de to svært ulike kommunene, storbyen Kristiania og den omkringliggende landkommunen Aker, om hvem som hadde ansvar for de fattige, som særlig var bosatt i hovedstadens forsteder. Konflikten mellom de to kommunene er representativ for en allmenn dragkamp mellom by og land og mellom rike og fattige kommuner, der de fattiges hjemstavn har vært et stort konfliktema i norsk historie.

Kriterium 3 – mennesker:

Tall i fattigregnskaper er ofte den eneste kilden til fattighjelpsmottakernes liv. Disse kildene utmerker seg ved at man kommer "tett på" de hjelpetrengende". I forhørene blir hele livsløp blir skissert opp og man får innblikk i hvorfor disse personene ser seg nødt til å søke om fattighjelp. Forhørene og livshistoriene gir innsikt i hvem de fattige var og deres bakgrunn fra fødsel til de sto på fattigkassas kontor. I vårt formidlingsarbeid har vi derfor kalt materialet "Personhistoriens ukjente gullgruve".

Kriterium 4 – emne og tema:

Dokumentene er en unik historisk kilde og bør løftes fram også for å øke forståelsen for fattigdom i dag og sette fattigdom i dag på dagsorden. I tillegg til å gi et unikt innblikk i de fattiges liv og møte med myndighetene, gir materialet på overordnet nivå innsikt i praktisering av fattiglover og reformstrømninger. I og med at kildene stammer fra en periode med store samfunnsmessige omveltninger, er kilden sentral for å forstå hvordan endringene påvirket folks levekår. Kilden kan avdekke flyttemønstre, men også folks beveggrunn. Den store mengden av personopplysninger gjør materialet egnet til kvantitativ forskning, samtidig gir den beskrivende formen mulighet til å gå inn i motivasjonen bak tallene i statistikken.

Kriterium 5 – form og stil:

Til å være en kilde fra offentlig forvaltning, er store deler av materialet berettende i sin form. I tillegg inneholder arkivene personlige brev, bl.a. fra barn og pleieforeldre, noe som er svært sjeldent å finne. Arkivene har derfor et stort spenn i form og stil, alt fra tørre opptegnelser og manntall til de mest hjerteskjærende beretninger om livet som fattig, der de fattiges selvforståelse kommer fram.

Kriterium 6 – av kulturell, åndelig og religiøs verdi:

Arkivene etter fattigvesenet har stor verdi for folk i dag. Det er i dag mye i bruk av personer som er på leting etter sitt opphav og sine røtter. Materialet kan gi svar på spørsmål om biologisk opphav og ubesvarte spørsmål om familieskjebne. Eksempelvis ser vi at materialet i dag brukes av reisende(romanifolk) som ønsker å finne ut mer om sitt folks historie og styrke sin identitet og stolthet. Gjennom et prosjekt med digitalisering og formidling av arkivene, arbeider Byarkivet med å knytte kontakt med fattiges interesseorganisasjoner. De historiske kildene har verdi utover å dokumentere tiden de stammer fra, ved at de setter fattigdom i perspektiv og kan være med på å ta bort skam knyttet til det å være fattig i dag.

3.4.4: Unikhet, integritet, trussel og bevaring.

Dokumentene er unike kilder, uforandrede levninger fra kontoret etter Fattigmyndighetene i Kristiania og Aker. Materialet er sikret i den forstand at de er tatt vare på i Byarkivets magasin. Magasinet oppfyller krav til arkivlokale i henhold til "Arkivlova med forskrifter", kapittel IV. Arkivet kom til Byarkivet etter en lang periode hvor lagring og oppbevaring ikke hadde vært forskriftsmessig. Den fysiske tilstanden til protokollene er derfor variabel og deler av materialet er svært slitt. Ettersom dette er materiale som er i bruk av publikum på Byarkivets lesesal, blir protokollene stadig utsatt for slitasje. For å bevare materialet og for å sikre at dette materialet fortsatt kan være tilgjengelig for forskere og andre brukere, har Byarkivet tatt initiativ til å digitalisere deler av materialet og gjøre det tilgjengelig på internett. Digitaliseringsprosjektet er støttet av Norsk kulturråd.

3.5: JURIDISKE FORHOLD

3.5.1: Hvem eier dokumentene?

Oslo kommune, Kulturetaten

Kontaktperson: Anette Walmann

3.5.2: Hvem forvalter dokumentene?

Oslo byarkiv

Kontaktperson: Anette Walmann

3.5.3: Annen rettslig status:

a: Eierskap. Hvem er rettslig eier av dokumentene?

Oslo kommune

b: Tilgang. Vil det være faktorer som begrenser offentlig tilgang til dokumentene?

Deler av materialet er taushetsbelagt. Deler av materialet er lite tilgjengelig pga manglende register og mangelfull ordning og registrering.

c: Opphavsrett. Hvem har opphavsrett til dokumentene?

Ingen opphavsrett

d: Administrativt ansvar. Hvem er juridisk ansvarlig for å ta vare på dokumentene, og hvordan blir dette ansvaret utført?

Oslo kommune ved Oslo byarkiv er ansvarlig for å ta vare på dokumentene. Arkivmaterialet blir oppbevart i Byarkivets magasiner som oppfyller kravene til arkivrom i "Arkivlova med forskrifter". I dag utsettes materialet for stor slitasje gjennom bruk på lesesal og i saksbehandling. For å bevare materialet må deler av det pakkes om, protokoller må bindes om eller få skinnpleie. For å sikre at dokumentene blir bevart for ettertiden og at de vil være tilgjengelig i framtida, har Byarkivet igangsatt et prosjekt med å registrere og digitalisere deler av materialet.

e: Andre faktorer.

Det er ingen andre institusjoner som har lovmessig rett til å oppbevare dokumentene.

3.6: BEVARINGSPLAN

3.6.1: Inngår dokumentene i en bevaringsplan?

Det er ikke utarbeidet noen spesifikk bevaringsplan for arkivene etter Fattigvesenet. Arkivene blir oppbevart i Byarkivets magasin på linje med det øvrige arkivmaterialet i Byarkivet. Magasinet har kontrollert og jevn temperatur og luftfuktighet og er sikret mot vann og fukt, mot brann og skadelig varme, mot skadelig påvirkning fra klima og miljø og mot hærverk, innbrudd og ulovlig tilgang. Det er satt i gang tiltak for å bevare dokumentene i form av ompakking og et omfattende digitaliseringsprosjekt. Digitalisering vil gjøre det mulig å sperre det originale materialet for bruk og dermed sikre bevaring.

3.7: KONSULTASJON OG SAMTYKKE

3.7.1: Videre i nominasjonen skal det bekreftes at følgende er blitt orientert om og har godkjent denne:

a: Dokumentenes eier: *ja*

b: Dokumentenes forvalter: *ja*

DEL B: TILLEGGSINFORMASJON

3.8: VURDERING AV RISIKO

3.8.1: Gi en beskrivelse av i hvor stor grad de nominerte dokumentene er truet.

Arkivene er trygt bevart i Byarkivets magasin. Mangelfull ordning og registrering er imidlertid med på å begrense tilgangen til dokumentene. Det finnes ingen detaljert katalog tilgjengelig for publikum og det er i en del tilfeller problematisk å avgjøre spørsmål om innsyn i materialet pga. mangelfull registrering av klausul. Manglende oversikt over materialet har gjort at det til dels har vært lite i bruk på lesesalen. De siste to årene har vi løftet fram materialet som en del av vår formidling, noe som har ført til økt bruk og rask slitasje. Byarkivet har fått et mindre tilskudd fra Norsk kulturråd til digitalisering av materialet, men vi har ikke ressurser til nødvendig bevaring og digitalisering ut i fra dagens økonomiske situasjon. Vi vil søke om ytterligere finansiering til prosjektet.

3.9: VURDERING AV BEVARING

3.9.1: Gi en vurdering av hvordan dokumentene blir bevart.

Arkivene består hovedsakelig av innbundne protokoller, bortsett fra tre hyllemeter med pakker med saker i arkivet etter Aker fattigvesen. Register til hjemstavnsforhørene i Kristiania er på mikrofilm, til sammen 9 filmer som dekker årene mellom 1881 og 1916 (unntatt 1902). Det er behov for å utarbeide register for årene fram til 1881, for 1902 og perioden 1917-1930. Dette vil ha stor betydning for tilgjengeligheten til materialet. Mange av protokollene er meget store og uhåndterlige og av den grunn spesielt utsatt for slitasje. Det er derfor ikke gitt at publikum kan gis adgang til materialet i framtida, da en utstrakt bruk i original form kan gi materialet varige skader. Digitalisering av materialet skal sørge for at hensynet til bevaring og tilgjengelighet blir ivaretatt.

3.10: RESULTATET AV NOMINASJONEN

3.10.1: Hva ønsker din institusjon å oppnå ved å få dokumenter innskrevet i Norges dokumentarv?

Vi ønsker å skape oppmerksomhet rundt materialet, løfte det fram og gjøre verdien av materialet synlig for et bredere publikum. Dersom materialet blir innskrevet i Norges dokumentarv, vil det innebære økt status for dokumentene og forhåpentligvis bedre mulighetene for å få finansiell støtte til digitalisering og tilgjengeliggjøring. Vi ønsker økt forskning der materialet benyttes, at materialet skal være i bruk og tilgjengelig for slektsgranskere og andre lokalhistorisk interesserte, samt knytte bånd til foreninger og grupper som jobber opp mot fattige i dag.

3.10.2: Hvordan fikk din institusjon informasjon om Den norske komité for verdens dokumentarv og arbeidet med etableringen av Norges dokumentarv?

Oslo byarkiv ble invitert til å delta på seminar i regi av Den norske komité for verdens dokumentarv.

Denne nominasjonen er presentert av:

Navn (blokkbokstaver): Anette Walmann

Signatur..... Dato.....